

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ ПРАВА ТА ЮРИДИЧНОЇ ЛОГІКИ

- **Тема 2. Історичні етапи становлення управлінської думки**

**Правильний шлях такий:
усвідом те, що зробили твої попередники
і йди далі**

Г. Мюррей

**Найкращі керівники ті, існування
яких народ не помічає**

Лао–цзи

Дидактичні цілі:

- **засвоїти** значення філософії управління, ключових понять теми та їх ролі в ґенезі осмислення феномену управління;
- **сформувати** критичне ставлення до найзагальніших підстав управлінської діяльності в умовах сучасного перехідного суспільства;
- **утвердити** необхідність здійснення управлінської діяльності на засадах демократизму, виховати почуття громадянської солідарності та свідому громадянську позицію.

Питання до обговорення:

1. Проблема управління у філософії Стародавнього світу.
2. Обґрунтування управлінських функцій в філософії Середньовіччя та епохи Відродження.
3. Філософські основи управління суспільством в філософії Нового часу.
4. Сучасний стан філософського осмислення феномену управління.

Рекомендована література

- **Воронкова В.Г., Беліченко А.Г., Попов О.М. та ін. Управління людськими ресурсами: філософські засади : навч. посібник / під ред. В.Г. Воронкової. Запоріз. держ. інж. акад. К. : Професіонал, 2021. 567 с.**
- **Гаєвська О. Б. Філософія управління / Філософія: навч. посібник. Ю.М. Вільчинський, Л.В. Северин Мрачковська, О.Б. Гаєвська та ін. К.: КНЕУБ 2022. С. 337-350.**
- **Кремень В.Г., Пазиніч С.М., Пономарьов О.С. Філософія управління: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Національний технічний ун-т "Харківський політехнічний ін-т". Вид. 4-те, доп. і переробл. Х. : НТУ "ХПІ", 2021. 524 с.**
- **Пономарьов О.С. Філософія управління: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Вид. 2-ге, доп. і переробл. Х. : НТУ "ХП", 2008. 524 с.**

Вступ :

Наука управління виникла одночасно з формуванням філософського знання і в своєму розвитку спиралась на це знання.

З розвитком суспільства змінювалися не лише підходи до форм влади та організації управління, але й їхнє розуміння, відбувалось теоретичне осмислення і філософське узагальнення цих надзвичайно важливих соціальних феноменів.

1. Проблема управління у філософії Стародавнього світу

Погляди на державу та управління суспільством являли собою елементи міфологічного світогляду.

Порядок, установлений на Землі, розглядався як складова всесвітнього порядку, започаткованого Творцем. Різні версії міфів дають можливість прослідкувати різноманітність форм впорядкування суспільних відносин.

З часом, розвиваючись, погляди на управління, порядок, справедливість почали різнитися, набувати свого напрямку й забарвлення.

1. Загальні принципи філософії управління

Всебічне пізнання управління передбачає дослідження його у розвитку, різноманітних взаємозв'язках із зовнішнім середовищем та іншими системами.

Все це вимагає дотримання таких принципів: *історизму, об'єктивності, системності, комплексності.*

1.1. Стародавній Китай, Єгипет, Вавилон, Індія

- божественне походження влади, сконцентроване в особі верховного правителя;
- ідея управління, яке має забезпечити виконання законів та справедливу поведінку;
- ієрархічний характер системи управління;
- необхідність поміркованості та обережності у державних справах;
- природне походження державного управління і характеру законів (буддизм);
- основа управління суспільними відносинами - система моральних норм і принципів, звичаїв і правил поведінки (конфуціанство).

1.2. Антична епоха

- управління як процес панування (космічного порядку) та підкорення (Піфагор);
- становий розподіл суспільства, де управлінням займаються аристократи (Геракліт), царська влада (Сократ), філософи (Платон), управління як мистецтво, яким наділений не кожен (Аристотель);
- діалектичний характер форм управління: монархія-тиранія, аристократія-олігархія, політія-демократія;

Філософія управління вивчає причини і форми морально-етичної поведінки та найкращої організації суспільного життя людей (Аристотель).

2. Обґрунтування управлінських функцій у філософії Середньовіччя та епохи Відродження

Світоглядні системи Середньовіччя та Відродження характеризуються новим типом культури, новим баченням світу загалом і суспільства зокрема. Вони кардинально різнилися між собою, в той же час, акумулювали досвід попередніх соціально-політичних систем в галузі управління.

Економічний устрій, взаємодія соціальних верств, державна політика і правові інститути, духовний клімат і гостра взаємообумовленість різних сфер життєдіяльності (релігійної, політичної, економічної) є тими факторами, які вплинули на зміст, диференціацію, соціальну спрямованість політико-юридичних ідей Середньовіччя та Відродження.

2.1. Середньовіччя

- основна проблематика дослідження зводилася до вияснення питання співвідношення "людина-Бог";
- засада першості релігійних сфер життя стосовно світських визначила та вплинула на створення теологічно-філософських основ науки управління;
- обґрунтування та захист феодальних суспільних структур релігійно-філософськими принципами, сформованими Отцями Церкви та їх послідовниками.
- необхідність підпорядкування людини церковній владі на всіх її рівнях; пізнати основи управління, принципи права, свободи і справедливості, закону й порядку можна не з допомогою державних приписів, а тільки з допомогою Святого Письма (Августин);
- в управлінні керуватись системою законів, побудованої на основі строгої ієрархії: (закони Божі — загальні закони — людські закони);
- ієрархічна структура суспільних відносин (в суспільстві кожен нижчий стан є якісно гірший від вищого, тому з представників дворянства не можна формувати управління для духовенства, а з купців, торгівців, ремісників — для дворянства) (Фома Аквінський).

2.2. Відродження

* період кризи римсько-католицької церкви і ортодоксальної релігії, формування антисхоластичного типу мислення, гуманістичної культури, мистецтва та нового типу світогляду;

* швидке зростання кількості людей розумової праці, поява нових професій, які погано корелювались зі змістом теологічних доктрин.

- релігійна та світська засади управління (М. Падуанський);
- діяльність управлінця має бути спрямована на забезпечення потреб народу (Д. Аліг'єрі);
- врахування людської природи в керівництві державними справами та розмежування сфери управління і моралі (Н.Макіавеллі)

2. Філософські основи управління суспільством в теоріях Нового часу та Просвітництва

У Новий час визначення предмету філософії управління і підприємництва наближається до розуміння дослідного і теоретичного природознавства. Таке її розуміння характерне для англійських філософів XVI-XVIII століть Ф.Бекона, Д.Локка, Т.Гоббса та філософів-раціоналістів Нового часу Р. Декарта, Б. Спінози, Г.Лейбніца.

3.1. Емпіризм та раціоналізм

- принцип емпіризму в основі взаємовідносин людей на рівні міжособистісних стосунків "людина — людина", "організація — людина", "керівник — підлеглий (Френсіс Бекон):
 - управління здійснюється з урахуванням індивідуальних особливостей кожного і раціональним використанням його здібностей;
 - між структурами організації діє взаємоповага, враховується особистий досвід кожного в процесі спілкування та спостереження за діями інших членів співтовариства.
- принцип раціоналізму в основі управлінських рішень суспільства, яке будувалось на ринкових засадах нового типу (Р. Декарт, Б. Спіноза, Г. Лейбніц, Т. Гоббс):
 - спілкування на засадах доцільності і внутрішньої потреби;
 - політичні принципи управління повинні бути підпорядковані економічним і повинні формуватись таким чином, щоб сприяти розвитку економіки (Г.Гроцій);
 - абсолютна влада керівника держави, котрий дбає про матеріальне і духовне благополуччя всіх людей є найвищим проявом раціональності правління (Гоббс);
 - керівництво суспільними справами слід надавати вченим - духовне життя, і промисловцям - сфера матеріального виробництва (Сен-Сімон);
 - «краще керованою буде та держава, яка розробить найбільш досконалу систему виховання народу» (Р.Оуен).

3.2. Німецька класична філософія

Прагнення до створення цілісних, надійно обґрунтованих філософських систем, які б визначали основи управління суспільством і підприємництвом, зберігається у представників німецької класичної філософії кінця XVIII — початку XIX століття, зокрема у творчості І. Канта, Й. Фіхте, Ф. Шеллінга, Г. Гегеля.

Люди повинні бути якимось чином заангажовані в систему управління і лише тоді можна виявити здатність кожного зайняти певне місце в управлінському процесі
(І. Кант).

- у суспільстві як організації є пасивні (фізична робота) та активні (творча діяльність) його члени;
- найкраща форма правління для розуміння і реалізації управлінських функцій є конституційна монархія, в якій людина має бути не засобом, а абсолютною ціллю

Не люди формують відносини між собою, керують і підпорядковуються на засадах добровільності, а абсолютний дух керує ними
(Г. Гегель).

- керувати людьми це не тільки благо, але и величезна відповідальність; найкращими стосунками в системі "управління — підпорядкування" є ті, які базуються на основі розумності, раціональності;
- коли жінка керує державою, то така держава у небезпеці, бо навіть якщо жінка освічена, вона може легко піддатися чарам серця, а це суперечить принципу раціональності.

Марксизм

У XIX ст. Карл Маркс (1820-1895) та Фрідріх Енгельс (1818-1883) обґрунтували необхідність насильницької ліквідації приватної власності, побудови соціалістичного, а потім комуністичного суспільства на принципах суспільної власності та диктатури пролетаріату; обґрунтували історичну місію пролетаріату як могильника капіталізму та творця нового соціалістичного суспільства; змістили функцію філософії з пізнавальної до соціально-практичної, по суті перетворивши її на ідеологію.

Одним зі слабких місць марксистського вчення в цілому і його більшовистської інтерпретації, зокрема, була відсутність розуміння того, що соціальне управління — це специфічний вид людської діяльності. Саме тому в колишньому СРСР досягнення світового менеджменту не були затребувані й належним чином сприйняті, а саме управління навіть не вважалося особливою професією.

4. Сучасний стан філософського осмислення феномену управління

Система управління, що розробляється, найбільш ефективна тоді, коли вона вбирає в себе весь попередній досвід, накопичений безліччю різних течій і обґрунтований науково.

Сучасне осмислення феномену управління зародилося на початку XX ст.

Американський інженер Ф. Тейлор (1856-1915) :

~ необхідність заміни пануючої у той час системи загального керівництва управління тією, яка заснована на повсюдному використанні фахівців вузького профілю;

- організація праці на основі моделі раціональних цілей;
- акцент на фінансових стимулах та системі індивідуальної оплати праці;

Французький інженер А. Файоль (1841-1925);

- орієнтація на основні принципи адміністративного управління, такі як розподіл праці, забезпечення спеціалізації функцій, відповідальність, дисципліна, єдиноначальність, єдність наряду, підпорядкування приватного інтересу загальному, винагорода праці, централізація, порядок, справедливість, стабільність робочого місця для персоналу, ініціатива, корпоративний дух.

Німецький соціолог М. Вебер (1864-1920)

Бюрократія — система, що управляється не на основі особистих оцінок, а у відповідності з точним використанням певних правил і процедур.

- формальні структури управління посилюють централізацію влади, а ієрархічна організація сприяє функціональній спеціалізації;
- важливість кар'єри для працівника, розуміння ним можливостей просування людини в організації;
- основними структурними елементами бюрократичного менеджменту є: правила і приписи; неупередженість до персоналу; розподіл праці; ієрархічна структура; структура повноважень; раціональне використання найбільш ефективних засобів виконання завдань.

Концепції «людських відносин» (Е. Мейо, М. Фолет і Ф. Ротлісберг)

- вирішальне значення і вплив на продуктивність праці мають психологічні чинники;
- важливою умовою поліпшення діяльності підприємства є підвищення загальної культури організації виробництва;
- заміщення бюрократичних інститутів взаємопов'язаними групами, в яких індивіди самостійно аналізували б проблеми, приймали рішення і втілювали їх в життя;
- дійсна демократія передбачає використання потенціалу всіх членів суспільства.

- **концепція ситуаційного лідерства** (А.Голднер, Е.Фідлер, А.Рейлі, Д.Томпсон, Д.Міллер, П.Фрізен, С.Мілз, Д.Вудворд, Ф.Лутанс, П.Лоуренс, Ф.Йстон, П.Херсі, РХауз) - характеристики лідера змінюються в залежності від ситуації, в основі теорії - аналіз певних ситуацій і відповідних їм стилів управління;
- **теорія обміну та трансформаційного лідерства** (Дж. Грен, Дж. М.Бернс) - лідерство розглядається як функція групи та процес організації міжособистісних відношень у групі;
- **лідерство-служіння** (Р. Грінліф) - в основі управління має бути бажання керівників служити людям;
- **теорія емоційного лідерства** (Д.Гоулман) - в умовах змінного середовища для реалізації та розвитку лідерської ролі необхідно володіти емоційним інтелектом;

- **теорія «двигуна лідерства»** (Н. Тичи) досліджує питання довгострокового лідерства;
- **концепція об'єднуючого лідерства** (Дж. Ліпман-Блюмен) стверджує, що сучасний лідер повинен вміти встановлювати зв'язки між своїми бажаннями та цілями, а також бажаннями та цілями інших;
- **теорія опосередкованого лідерства** (Р. Фішер, А. Шарп) аналізує проблему мотивації прояву лідерської поведінки та визначається перелік необхідних якостей;
- **теорія розподіленого лідерства** (Д. Бредфорд, А. Коен) розглядає процес «естафетної» передачі лідерства від одного члена команди до іншого в залежності від домінуючої компетенції

Теорії управління XXI століття

- **теорія внутрішнього стимулювання лідерства** (К. Кешман) - удосконалення лідерства шляхом розвитку самопізнання, цілепокладання, управління змінами міжособистісних відносин, буття, знаходження рівноваги, вміння діяти;
- **концепція «первинного» лідерства** (Д. Гоулман, Р. Бояцис) - виявлена сильна залежність ефективності підлеглих від емоційного стану керівника;
- **теорія лідерства як управління парадоксами** (Ф. Тромпенаарс, Ч.Хемпден-Тернер) — для реалізації своєї діяльності лідер балансує між полюсами парадоксів: універсалізм - специфічність, індивідуалізм - колективізм, жорсткі стандарти — «м'які» процеси, врівноваженість - емоційність, набутий статус - визначений статус, самоконтроль - зовнішній контроль, лінійне ставлення до часу — циклічне ставлення до часу.

Висновки

- управління, як і будь-який інший вид людської діяльності, підпадає під дію законів еволюційного розвитку суспільства, з часом видозмінюється та набуває нових рис;
- у своїй еволюції управління як вид професійної діяльності пройшло три етапи розвитку: від адміністрування через менеджмент до лідерства як вищого (у порівнянні з попередніми) еволюційного та якісного рівня управління;
- виявлення практичного значення представлених ідей, концепцій, стратегій мислення щодо проблем управління виступає критерієм успіху дослідження;
- усвідомлення практичних і онтологічних засад управління відіграє важливу роль для ефективного менеджменту.

Завдання для самостійної роботи:

- Розробіть схему, яка б узагальнювала і відображала чинники виникнення, становлення і формування філософії управління як самостійної науки.
- Поясніть термін "макіавеллізм". Наведіть приклади його проявів.
- В чому суть раціоналізації управління, висунутої М.Вебером? Поясніть свою думку відповідно до можливостей застосування його концепції (чи окремих елементів) у сучасному менеджменті.

Дякую за увагу!

